

hem ertoe aanzetten de samenleving schade te berokkenen. Zonder de criminelen amnestie te geven, dacht de traditionele samenleving dat het beter was ze in de maatschappij op te nemen dan ze uit te sluiten. Zo werd de delinquent tegelijk erkend als een gevaar voor de gemeenschap en als het slachtoffer van een boze geest. De bestraffing van de misdadiger – aanvaard door het slachtoffer of zijn familie – maakt de verzoening mogelijk, des te meer omdat zuivering boze geesten verwijdt en plaatsmaakt voor de goede geesten van de voorvaders die de nieuwe band zullen beschermen. Deze boze geesten zouden vooral afkomstig zijn van ongewroken familieleden of familieleden die ver van hun familie overleden zijn en geen graf kregen. Het graf is dus erg belangrijk in Rwanda.

CONCLUSIE

Wat ook zijn opleidingsniveau is, elke Rwandees is bang van de geesten der overledenen. De cultus van de voorouders, de raadpleging van zieners, de angst voor taboes, voor de doden,... komen nog steeds vaak voor. In politieke kringen hoort men bijvoorbeeld vaak dat iemand een ziener heeft geraadpleegd, dat iemand naar zijn familie is teruggekeerd voor de cultus van een

geest. Deze manier van leven en deze visie op de wereld bepaalt de creatie van bepaalde leefregels, volkse praktijken die soms sterker zijn dan de wet. Zelfs sommigen die beweren dat ze christen zijn, raadplegen soms zieners, 'omdat men maar nooit weet'.

Maar zoals Claudine Vidal zegt, *'un défunt n'a pas de psychologie, il demeure le thème d'un savoir qui passe dans l'échange verbal, notamment entre devin et consultant, lorsqu'ils procèdent ensemble à un déchiffrement de l'histoire familiale. L'ancêtre n'est ni absent ni existant, ni existant ailleurs: il attend, présent et passé comme un événement réel à la retraite.'*

Vertaling: Griet Byl

* D. Nothomb, *Un humanisme africain*, Bruxelles, Lumen Vitae, 1969.

* G.A. Kouassigan, *L'homme et la terre*, 1978.

* Claudine Vidal, *Enquêtes sur l'histoire et sur l'au-delà Rwanda, 1800-1970, 1984.*

AFTER. THEREFORE WEDNESDAY WILL GIVE GREATEST CHANCE OF SUCCESS AND ALSO BE MOST TIMELY T

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA

het kind dat de hele tijd blijft herhalen: 'Mama, hou op met spelen.' De eerste scènes met Bee Bee Bee had ik geschreven. Toen kwam Jean-Marie met het eerste fragment waarin Jacob voorkomt: de scène in de bar van Hotel Intercontinental waar Bee Bee Bee Jacob voorstelt haar te vergezellen op haar traject. Tussen mijn personage van de sterjournaliste en de Bee Bee Bee van Jean-Marie was er een grote afstand. Die afstand had niet enkel met het onderwerp te maken, met het feit dat ze als 'reisgezel' iemand kiest die geen specialist of mediavedette of geleerde is, maar een meubelmaker,

een ambachtsman, iemand die iets beleefd heeft. Hierdoor veranderde het personage uiteraard heel sterk. Maar er was ook een afstand in de manier van schrijven, in de stijl. De taal die Jean-Marie Bee Bee Bee in de mond legde, was geenszins de 'naturalistische' taal gebruikt in televisie-uitzendingen. Zijn ganse scène was als een verhaal geschreven. Jacob zegt de hele tijd 'En toen zei ik' of 'Bee Bee Bee heeft me gezegd', enzovoorts. Het is theater en tegelijkertijd is het een verhaal, alsof men iets vertelt dat al voorbij is. Af en toe neemt dit verhaal zelfs een poëtische vorm aan met zin- >>

35

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

GRANTING DIPLOMATIC IMMUNITY IN THEIR EMBASSY IN KIGALI BEFORE MOVING HIM AND HIS FAMILY OUT O

zo zegt ze. Ik zoek een manier om haar te zeggen: 'Ik kan er niet bij, hoe zou ik er ook bij kunnen?' Toen ons huis verkocht werd, hakten de nieuwe eigenaars een boom uit de tuin om. Die boom zag ik in stukjes voor de deur liggen en ik vond de stille aanblik van de dode boom toen een vreselijk gezicht, ik vond het wreed. Ik wilde het niet zien, wilde het niet weten. Naast haar ervaringen verdwijnt zo iets natuurlijk in het niets, wordt het zelfs misplaatst om het te vermelden - wat in een andere context niet het geval hoeft te zijn. Heeft het zin om haar zulke dingen te schrijven? Kan je zo iets doen? Raissa zegt: 'Ja, dat is voor mij juist belangrijk. Het is de eerste keer dat ik over deze dingen spreek. Doordat jij over jouw ervaringen vertelt, kan ik die van mij verwoorden. Het is voor mij ook de eerste keer dat iemand op die manier over zijn eigen leefwereld spreekt, hier, in België. Daardoor zie

ik mijn eigen ervaringen ook plots op een heel andere manier.' Dat stelt me enigszins gerust.

Van ons huis herinner ik me alleen de indeling, de tuin, mijn slaapkamer. Het is raar, sommige dingen kan ik me heel helder herinneren: wat we aten op de dag van de vlucht, hoe de glazen op tafel stonden. Andere dingen ben ik vergeten: hoeveel kamers er nu precies waren in ons huis. Nog andere dingen kon ik me twee jaar geleden nog herinneren maar nu niet meer. Ik heb ondertussen geleerd dat al het materiële niet zoveel belang heeft, dat er belangrijkere dingen zijn in het leven. De vraag blijft nog altijd of ik terugga. Daar kan ik nu nog niet op antwoorden. Ik zou het wel willen, om te zien hoe het er nu aan toe gaat, van buitenaf (want van binnenuit is nog te gevaarlijk), maar ik weet zelf wel dat het nooit zoals vroeger zal zijn. Dat alles zal

ik binnen een paar jaar wel duidelijker weten.

Raissa's achternaam betekent: zij die van vrede komt. Ze zegt dat ze blij is dat er nu BELGIË op haar paspoort staat, een vast punt in haar eindelijk, na zoveel omzwervingen. Ze is weer nieuwsgierig naar hoe het er nu aan toegaat in Rwanda. Tegelijk is ze maar weinig optimistisch en hoopvol. Er lopen nog veel moordenaars rond, er zitten nog veel onschuldigen in de gevangenis. Niemand weet hoeveel, noch waarom ze daar zitten. Er heerst een militair dictatuur. Er heerst grote onzekerheid. Nieuws over doden en over levenden sijpelt maar heel traag en via omwegen binnen. Mensen kopen elkaar voortdurend om. 'Corrupter kan niet,' zegt ze, 'dat was al zo voor de genocide, wat moet dat nu zijn?' Sinds al die verkrachtingen heeft het aids virus zich in bepaalde gebieden verspreid, onder 40% van de bevolking. De oorlog